

Александар ПЕЈЧИЋ

sasa.pejic@yahoo.com

ОД УЗОРНОГ ПРИРЕЂИВАЧА
ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА

Институт за књижевност и
уметност, Београд

(Радмило Маројевић. *Вијенца јорскоја издања и коментари*.
Никшић: Институт за српску културу, 2025, 203 стр.)

После вишедеценијског помног проучавања књижевних дела Петра II Петровића Његоша, нарочито *Горској вијенца*, те изучавања приређивачких аспеката свих релевантних научних издања овог централног Његошевог дела (критичка, научнопопуларна, али и популарна), и то с великом пажњом усмереном на генезу коментара и читања/лекције рукописа и протографа, проф. др Радмило Маројевић, уважени његошолог и текстолог, заокружио је за српску текстологију, и културу у целини, драгоцену посао објављивањем монографске студије, историјско-текстолошког прегледа *Вијенца јорскоја издања и коментари*.

Монографска студија настала је обједињавањем раније публикованих радова, изложених на научним скуповима, затим радова писаних за потребе тематских зборника, критичког издања, и од радова настајалих као полемички одговори. Овом приликом Маројевић је све текстове прегледао, допунио, уобличио, о чему нас извештава у предговору („Вијенац горски: Од рукописа до научног издања, од коментара до антикоментара“). Од велике важности је и уводно обавештење о томе како је дошло до инверзије чланова наслова драмског спева, па подсећа да је краљ Александар Карађорђевић у Љубљани 1931. године објавио сачувани аутограф – који је Његош својом руком насловио *Вијенац јорски*.

Монографија је подељена на четири целине, а заснована на два тематска тежишта: 1. „Издања и тумачења 'Горског вијенца' (1847–2022)“, 2. „Горскога вијенца антикоментари“, 3. „Извори и литература“ и 4. „Библиографија“.

За српску науку, рачунајући ту и текстологију, од већег је значаја прва тема јер се бави историјом приређивања и коментарисања *Горској вијенца* (овом приликом свесно остављам по страни нимало

једноставно питање жанра). Друга тема је у основи полемика, а полемички писани научни текстови, колико год се трудила и једна и друга страна, не могу проћи без личног тона, чиме се заправо мало сенче научне чињенице. У овом случају полемисање са Александром Младеновићем било је изнуђено пре свега научним (текстолошким, приређивачким разлозима), и с Маројевићеве стране ваљано је поткрепљено чињеницама.

У оквиру прве теме и њеног посебног увода („Полазиште“), Маројевић педантно, прецизно али не и преопширно разматра начине приређивања својих претходника, и то у шест засебних хронолошких кругова. Он у обзир узима само прва издања, при чему у анализу укључује и раније и касније радове приређивача.

У првом, деветнаестовековном кругу налазе се као приређивачи Милорад Медаковић, Стефан Митров Љубиша, издање браће Јовановић (а приређивач је, по свој прилици, Ђорђе Поповић Даничар) и наравно Милан Решетар. Други круг („XX вијек, пред рат и у рату“) посвећен је приређивачком раду Данила Вушовића, последњем, десетом издању М. Решетара, затим Божидача Ковачевића и Трифуна Ђукића. Трећи круг („јубиларна издања 1847–1947“) окупља издања Ђузе Радовића, Салка Нанезића, Антуна Барца и Вука Павићевића. Четврти круг („трећа четврт XX вијека“) прати заједничко издање Радослава Бошковића и Вида Латковића, затим издања Ристе Ј. Драгићевића, Владимира Поповића и Николе Банашевића. Пети круг („четврта четврт XX вијека“), најпре се усмерава на необична издања без основног текста, тј. на коментаре Михаила Стевановића па Слободана Томовића, а иза њих на приређивачке и коментаторске послове, тј. резултате таквог рада из пера Крста Милошевића и Димитрија Калезића, а на крају и педантним претресањем издања Александра Младеновића. У шестом кругу („у новом вијеку“) намеће му се незахвалан задатак да се на неки начин, бар узгредно, одреди и према властитом приређивачком послу, а затим опсежније пише о приређивању Мира Вуксановића, те потом износи концепт својих завршених а још нештампаних томова (акценатско издање, издање сачуваног аутографа, речник, монографска студија о *Горском вијеницу* и др.).

У другој, по обиму мањој целини, Маројевић је објединио критику издања Александра Младеновића, те полемичких одговора на његов текст, као и важан „*Post scriptum*“, где се осврће и на деловање академика Бранислава Остојића а у контексту његовог пројекта тзв. црногорског језика (прилаже и факсимил тога Остојићевог пројекта).

Маројевић у уводу прве теме („Полазиште“) упозорава читаоце да је у монографској студији реч о селективној историји издавања *Горској вијеница*, „а селекција је заснована на доприносу појединих

издања, приређивача и коментатора утврђивању критичког текста спјева и тумачењу његове лексике, граматике и културолошких јединица“ (стр. 9).

Структура потпоглавља, тј. сваког разматраног издања углавном је стабилна, па се анализира: текстолошки аспект издања, штампарске грешке (ту се с подједнаком пажњом, не увек оправдано, разматрају штампарске, коректорске и приређивачке грешке, и њима сродни лексички и ортографски пропусти), затим рефлексе јата и тумачење стихова, тј. коментари, а у анализу издања Николе Банашевића укључује, нпр., и коментаре о версологији, јер се Банашевић исцрпније бавио структуром Његошева десетерца.

Приликом анализе и вредновања едиционе праксе издавања *Горској вијенца* Маројевић предочава разлике које се не смеју губити из вида у пословима приређивања и коментарисања текста, јер је ту реч о два научним дисциплинама. Наиме, приређивање основног текста за критичко/научно, а у посебним случајевима и за научно-популарно издање захтева једну врсту научне спреме, усмерене на строго текстолошки рад (атрибуција, читање нејасних места, реконструкција, конјектуре, транскрипција, варијантност, успостављање основног текста и др.), а други је посао коментарисање, јер се коментар шири и на образлагање текстолошко-приређивачког рада, и на објашњење „тамних места“ књижевног текста, нејасноћа у вези са језичким питањима и питањима ортографије (стари и нови правопис). Коментарисање се темељи на знањима из лингвистике и њеним дисциплинама (фонологија, морфологија, синтакса, семантика, акцентологија, ономастика, фразеологија, стилистика), те културологије, књижевне историје, поетике, тј. свих релевантних научних области – да би се једно дело у потпуности прецизно и научно поткрепљено ваљано протумачило, те приближило савременом читаоцу. С овим у вези Маројевић опомиње да се мора водити рачуна и о разлици „између његошолога који је и текстолог и онога који то није“ (76).

Маројевић доказује да многа погрешна места читања, забуне (фонетско-морфолошке грешке, ономастичке грешке, премештање прозног дела текста/дидаскалија и др.) долазе од првог издања које је редиговао Милорад Медаковић, а које Његош није детаљно прегледао, бар није у свим фазама припреме за штампу, па је тако и једно од нерешених питања оно везано за наслов (неинверзивни распоред придева и именице). Умножавању забуна, посебно у рефлексима јата, али и у тумачењу неких места, допринео је, са своје стране, С. М. Љубиша, који је дело штампао на (ипак хрватској) латиници.

Код многих приређивача аутор запажа озбиљну грешку у писању везника *јер*, уместо архаичног облика који је употребљавао Његош – *јере*. Чести су примери изостављања сонанта у овим вез-

ницима, као и изостављања завршног сугласника у облику *јошӣ*. У истом реду по учесталости пропуста и несавесног (самовољног), а заправо недопустивог редакторског/приређивачког мењања Његошевог текста иде и писање облика заменице *шӣа* уместо *шӣо* (*Ш̄ӣо би било одучӣи ӣрске*). Међу типске грешке убраја се и брисање завршног сугласника *х* у генитиву множине (*џлаварах*), недоследно и неуједначено коришћење прозодијских знакова и сл. Решетар, као први прави текстолог Његошевих дела, тек у последњем издању доследно је применио једносложни и двосложни рефлекс дугог јага, али ни тада, подробно излаже Маројевић, није успео да разреши непрецизност старе славеносрпске ортографије (36, 39).

Маројевић педатно прати како се преносе (штампарске, редакторске, приређивачке) грешке из једног у друго, наредно издање, у зависности од тога од ког издања приређивач полази, и да ли се и у којој мери служи Његошевим нецеловито сачуваним аутографом. Он примећује бројне следбенике Решетара, попут Ђузе Радовића, Нанезића или Бараца, и његов утицај на рашчитавање рефлекса јага. Посебан углед стекао је и Вушовић, на чије су се издање, као на протограф, ослањали други (Нанезић). Маројевић указује и на озбиљна приређивачка исклизнућа: многи су посезали и за тиме да поправљају језик Његошевог дела, а неки чак не доносе песникове напомене (нпр. Бараци). Иако је Драгићевић у суштини редиговао Решетаров приређен текст, Маројевић хвали његово издање (1959) јер је Драгићевић исправио највећи број штампарских грешака, али је унео и неке измене које, по Маројевићевом суду, није требало (уметање копуле *је* у прозни текст испред стиха 1235).

Кад расправља о приређивачком поступку Трифуна Ђукића, Маројевић признаје да је понекад „тешко разликовати штампарске грешке и (неоправдане) редакторске измене“ (50). Он примећује да су у Ђукићевом издању, на које се касније ослонио В. Латковић, честе грешке које мењају аутентични Његошев облик, и то посебно кад се дијалектизам замењује књижевним обликом (*десет̄ӣња* → *десетина*, *у брдо* → *у брду* и сл.). С друге стране, Маројевић хвали Ђукића као коментатора, тумача стихова, хвали његов истанчан слух за значење стихова, за њихове културноисторијске позадине, те наводи еклатантан пример правилног тумачења 2424. стиха (*Часне њос̄ӣе за њса ис̄њос̄ӣо*), као страшне клетве да се несрећник, преступник причести псећом крвљу (54) или нпр. 527. стиха (*То је срећа гала, ал' несрећа*), јер је Ђукић први који је доказао да *везник ал'* има значење *али* и (55).

Када налази за потребно, аутор даје и важне биографске податке о приређивачу, уз библиографска обавештења о приређивачком раду, издањима (нпр. о Данилу Вушовићу, Ђузи Радовићу, Салку Нанезићу, Николи Банашевићу и др.).

Маројевић у презентацији појединих коментаторских места, приређивачких поступака, понекад суптилно улази у полемику са приређивачима, а претежније научно неутрално, критички расправља о решењима претходника кад наводи и своја решења, те не скрива да се на нека ослонио, да су му нека била подстицајна, не устручава се ни да похвали, попут Нанезићевог тумачења идејне основе Његошевог дела, али такође и допуњује Нанезићева тумачења, тј. појашњава семантички сложенија места, попут стихова 631–635, када теолошки тумачи значење употребљене именице *крст* у стиху: *Луна и крст, два стирашна симбола*. Према њему, вредна пажње су културолошка и философско-богословска тумачења Слободана Томовића, Димитрија Калезића, као и лингвистичка, мада не увек и прецизна тумачења Михаила Стевановића.

Маројевић скреће пажњу на заједничко издање В. Латковића и Р. Бошковића из 1952. године, као једно од најважнијих и најбољих, а које полази од Ђукићевог приређивачког рада. Класификујући га као научнопопуларно које се приближава критичком, тврди да је оно брижљиво урађено, те да су грешке у њему ређе. Латковићево издање из 1967. класификује као научнопопуларно, и ту озбиљније замера изради коментара јер Латковић не даје различита тумачења него претежно она која су несумњиво неспорна, с тим што Маројевић примећује да је велики проблем када Влатковић упућује на неко погрешно тумачење „тамног мјеста“ неког претходника, а не даје супротно тумачење, оно које би било исправније и у тексту утемељење (88–89).

Кад расправља о (критичком) издању Владимира Поповића, Маројевић полемише и са хрватским научником Јосипом Силићем, који је покушао да оспори приређивачки рад Маројевића а у корист Поповића. Он подсећа читаоце да је тај Силић аутор „окупационог правописа“, тј. правописа тзв. црногорског језика, и да је и овом приликом показао своје непознавање српског језика, али и текстологије, те културолошке особености света Његошевог дела, као и саме поетике *Горској вијенца*.

Полемички тон, али у оквирима академског приступа и пре свега утемељен на научним чињеницама, пробија и у анализи приређивачког рада Н. Банашевића, посебно у разматрању версолшког аспекта дела. Маројевић прво наводи одређену Банашевићеву тезу, а потом аналитички оспорава све њене чиниоце, уз обиље својих аргумената. Поред осталог, реч је и о томе да Банашевић није ваљано разумео статус цезуре, случајеве њеног опкорачења код Његоша, те о погрешном семантизовању речце *да*, чије је значење заправо *ма*, у стиху: *Да, кад главу раздробииш тијелу* (101).

Велику пажњу у овом историјско-текстолошком прегледу поклања издању Александра Младеновића, с којим је више пута поле-

мисао. Маројевић је ту бескомпромисан. Он узима Младеновићево критичко издање (1997) као показну вежбу како не треба приређивати ни критичко ни научнопопуларно издање. Приговара неадекватној прозодизи, преузетој недоследно и то погрешно од Латковића и Бошковића. Младеновић се, доказује даље Маројевић, враћа на раније уклоњене штампарске грешке (заправо приређивачке грешке, тј. понавља оне пропусте и омашке од Решетара па до јубиларних издања из 1947) и сл. Касније је, опет документује Маројевић, Младеновић усвојио многе примедбе свога критичара, али у новом издању (2005) није навео да поправке, као и ваљана тумачења стихова потичу заправо од Маројевића. Уједно он упућује да се Младеновићев рад сагледа и у контексту политике (том приликом подсећа на свој термин који је увео у научни дискурс – *йолийолинџисџика*), његовог идејног усмерења, нарочито у покушају стварања црногорског језика.

У последњем кругу Маројевић повољно сагледава приређивачки рад М. Вуксановића и истиче да је реч о једном од најбрижљивије припремљених издања, а том приликом не либи се да укаже и на своју мању грешку у издању из 2005.

У завршном делу ове највеће тематске целине Маројевић очекивано објашњава свој текстолошки приступ, образлаже приређивачка решења основног издања *Горској вијенца* (обележавање генитива плурала, обележавање рефлекса јата, сажимање вокала и др.). На самом завршетку предочава ранији план да се уз основни текст, текстологију *Горској вијенца*, објави и рукописна редакција сачуваног аутографа, речник и драгоцен акценатско (у рукопису завршено) издање, као и монографска студија о Његошевом десетерцу.

Обимом знатно мања јесте друга тема, по Маројевићевим речима: антикоментари А. Младеновића. Он ту без увијања показује све омашке, пропусте и тврдоглава опстајања овог приређивача, уз многа своја текстолошка решења и изнете коментаре „тамних места“. У последњем потпоглављу „*Post scriptum*“ Маројевић заобилази да реплицира академику Остојићу на (невероватну) примедбу да се не може „говорити о критичком издању које ради само један истраживач“. Јасно је да Маројевић није хтео да академику држи курс из текстологије нити да му разјашњава начин приређивања критичких издања, нити ко се њима може бавити. Друга Остојићева замерка је да Маројевићево издање није критичко и због тога што нема рецензента – што јесте формални проблем, али само формални! (Именовани рецензенти нису гаранција квалитета издања и не могу га научно „унапредити“, али ни обезвредити, него је за квалитет издања одговоран искључиво приређивач! Младеновићево издање има рецензенте, има редакциони одбор, па опет није добро урађено.) Ту је дакле реч о незнању и злонамерности, које је тако често у српској науци – не зна се шта је критичко издање, какве истраживачке про-

цесе укључује (и какве резултате доноси), да оно успоставља ваљани основни текст веран (последњој) ауторовој вољи – али се зато узима слобода да се суди о таквим издањима, чак и да се приређивачу Р. Маројевићу одриче основни научни резултат.

На крају, може се успутно указати на једну техничку омашку, превид уредника издања монографије. Није јасно због чега се разликује наслов на корици монографије (*О издањима и коментаријима Горскоја вијенца*) од наслова на насловном листу књижног блока, што је и једино релевантно за каталогизацију (и како је уосталом и заведено у библиотечке фондове – *Вијенца јорскоја издања и коментаријари*). То је требало објаснити у уводу издања.

Гледано у целини, монографска студија проф. др Радмила Маројевића изузетан је допринос његошологији, српској текстологији, посебно историји издавања. Српској науци недостају оваква текстолошко-историјска истраживања која би се, научно утемељено, исцрпно бавила едиционом праксом опуса српских класика, а проф. др Маројевић је и на том пољу дао изузетан научни прилог. Нема сумње да ће монографија *Вијенца јорскоја издања и коментаријари* бити незаобилазна како у наредним проучавањима *Горској вијенца*, Његошеве поетике, тако и у текстолошким пословима, и то и оним који се тичу припремних и оним који се тичу завршних радњи критичког/научног приређивања дела неког писца.